

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΓΚΙΟΥΜΟΥΛΤΖΙΝΗΣ (ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ) ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΟΣ

- Έγγραφο Αναφορά - Έκθεση του Καθηγητού Γυμνασίου Αδριανουπόλεως Χ. Σκαλισιάνου ενεργήσαντος επιθεώρηση στα Ελληνικά Σχολεία των οθωμανοκρατούμενων περιοχών Δεδεαγάτς και Γκιουμουλτζίνης εν έτει 1907.

Η ιστορική και παλαιά ελληνορθόδοξη κοινότητα της Γκιουμουλτζίνης (Κομοτηνής) έχουσα εύρωστη οικονομία και άρτια οργανωμένο κοινοτικό σύστημα, μετά τις ιδιαίτερα ευνοϊκές για τους υπόδουλους Ρωμιούς της οθωμανικής αυτοκρατορίας μεταρρυθμίσεις των λεγομένων «*Τανζιμάτων*», με την έκδοση υπό της Υψηλής Πύλης των αυτοκρατορικών διαταγμάτων του «*Χάττι Σερίφ του Γκιουλχανέ*» (1839) και του «*Χάττι Χουμαγιούν*» (1856), καθώς και μετά την εν έτει 1862 εφαρμογή σε πλήρη ισχύ από την Υψηλή Πύλη και το Οικουμενικό Πατριαρχείο των λεγομένων «*Εθνικών ή Γενικών Κανονισμών*», έχει να επιδείξει μία ραγδαία εξέλιξη και πρόοδο, πολύπλευρη ποιοτική βελτίωση και αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος αυτής, η οποία καταγράφεται και στις δύο Ελληνορθόδοξες συνοικίες (Μαχαλάδες) της Πόλεως, ήτοι του *Βαρώς ή Βαρωσίου*, όπου και το ιστορικό κέντρο της Γκιουμουλτζίνης, και της νεωτέρας συνοικίας αυτής, του *Αγίου Γεωργίου (Φεράχ ή Άνω ή Νέου Μαχαλά)*, κυρίως κατά την δεκαετία 1870-1880, και έτι περισσότερο με την έτει 1907-1908 έναρξη της λειτουργίας της νεοδημιούχου *Τσανακλείου εκταταξίου Αστικής Σχολής Αρρένων*, ήτοι το λεγόμενο *Σχολαρχείο*, ενώ ο αοίδιμος Κομοτηναίος Ιστοριοδίφης Αθανάσιος Ι. Αθανασιάδης(+1987) γράφει ότι και προ της ως άνω ειρημένης δεκαετίας λειτουργούσαν, έστω και υποτυπωδώς, στην πόλη της Γκιουμουλτζίνης και συγκεκριμένα στην μόνη τότε υπάρχουσα ιστορική συνοικία των Ορθοδόξων Ρωμιών της πόλεως, ήτοι της του Βαρωσίου, δύο πρωτοβάθμια ελληνικά σχολεία, και μάλιστα ισχυρίζεται ότι κατά την προεπαναστατική περίοδο, δηλαδή προ του 1821, λειτουργούσε και «*κρυφό σχολείο*».

Η πρώτη αξιόπιστη ιστορική μαρτυρία περί της εκπαιδευτικής καταστάσεως στην ελληνορθόδοξη κοινότητα Γκιουμουλτζίνης κατά το β' ήμισυ του 19ου αιώνας διασώζεται στα γραφόμενα του Ηπειρωτικής Καταγωγής Ιατρού Μιχαήλ Μελιρρύτου, ο οποίος ως μόνιμος κάτοικος Μαρωνείας, όπου ασκούσε το επάγγελμα αυτού, εξέδωσε εν Κωνσταντινουπόλει, κατά το έτος 1871, το αξιόλογο ιστορικό πόνημά του, υπό τον τίτλο: «*Περιγραφή Ιστορική και Γεωγραφική Υπ' Εκκλησιαστικήν Έποψιν της Θεοσώστου Επαρχίας Μαρωνείας*», στο οποίο αναφερόμενος μεταξύ άλλων και στην οργάνωση του εκπαιδευτικού εν Γκιουμουλτζίνη συστήματος και στην λειτουργία των ελληνορθόδοξων εκπαιδευτηρίων αυτής και στις δύο ελληνορθόδοξες συνοικίες αυτής γράφει ότι: «*Εις τον περίβολον της Εκκλησίας ταύτης (εννοεί τον εν τη συνοικία του Βαρωσίου ιστορικό και παλαιό Μητροπολιτικό Ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου Κομοτηνής) υπάρχουσιν η Αλληλοδιδασκτική και Ελληνική Σχολή, προς δε και ΠαρθENAγωγείν... η δε συνοικία του Αγίου Γεωργίου είναι επίσης εκτεταμένη, απέχουσα λεπτά τινά της του Βαρωσίου, έχουσα Εκκλησίαν νεόδμητον και μεγαλοπρεπή, ανακαινισθείσαν προ δύο ετών. Οι κάτοικοι της συνοικίας ταύτης αμιλλώμενοι προς τους Βαρωσινούς, και χριστιανικώ φιλοτίμω πόθω*

κινηθέντες, εσύστησαν εσχάτως εν τη συνοικία αυτών αλληλοδιδασκτικήν και ελληνικήν Σχολήν, ίσως δε συστήσουν κατόπιν και Παρθεναγωγείον».

Σε ευσύνοπτο απόσπασμα επιστολής (7 Νοεμβρίου 1879) του φιλόμουσου, φιλεκπαιδευτικού και φιλοπρόοδου Μητροπολίτου Μαρωνείας Ιερωνύμου Γοργία (1877-1885) και των Εφοροδημογοιρόντων της Κομοτηνής (Γκιουμουλτζίνης) προς τον **«Θρακικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο»** Αδριανουπόλεως αναφέρεται ότι στα ελληνικά σχολεία τα οποία λειτουργούσαν κατά το έτος εκείνο, φοιτούσαν περί τους 230 μαθητές και ισάριθμες μαθήτριες. Η δε ελληνορθόδοξη κοινότητα Γκιουμουλτζίνης συντηρούσε με πολύ δυσκολία λόγω των πενιχρών οικονομικών πόρων και των πτωχών κατοίκων αυτής, 1 Ελληνικό σχολείο, 2 Αλληλοδιδασκτικά και 2 Παρθεναγωγεία. Λίγα έτη αργότερα και συγκεκριμένα κατά το έτος 1882 σε γραπτή ιστορική πηγή αναφέρεται ότι στην πόλη της Γκιουμουλτζίνης λειτουργούσαν 1 Ελληνικό σχολείο, 2 Δημοτικά, 2 Παρθεναγωγεία και 1 Νηπιαγωγείο.

Κατά την περίοδο της οθωμανοκρατίας στην πρώτη και παλαιότερα χριστιανική συνοικία της Γκιουμουλτζίνης, την επονομαζομένη **«Βαρώς ή Βαρώσι»**, όπου εκτείνεται η ενορία της Παναγίας λόγω του παλαιάτου μεταβυζαντινού ναού Κοιμήσεως της Θεοτόκου Κομοτηνής, παραπλεύρως και απέναντι του ιστορικού Μητροπολιτικού Κωδωνοστασίου, το οποίο σώζεται μέχρι και σήμερα, υπήρχαν δύο σχολικά κτίρια, το ένα εκ των οποίων ήταν δωρεά του ευεργέτου της πόλεως Κομοτηνής Γεωργίου Νικολάου, στα οποία κατά το παρελθόν και σε διάφορες χρονικές περιόδους εστεγάσθησαν και λειτούργησαν αλληλοδιαδοχικά, το 1^ο Νηπιαγωγείο, το λεγόμενο **«Ελληνικό Σχολείο»**, η Αλληλοδιδασκτική Σχολή, το Δημοτικό Σχολείο και το Κεντρικό Ελληνικό Παρθεναγωγείο μαζί με το παράστημα αυτού.

Στην δε δευτέρα και νεωτέρα χριστιανική συνοικία της πόλεως, ήτοι της του **«Άνω ή Φεράχ Μαχαλά»**, την επονομαζομένη άλλως του **«Αγίου Γεωργίου»**, όπου ευρίσκεται μέχρι και σήμερα ο μεταβυζαντινός ναός του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου, μαρτυρείται ότι ήδη από τις αρχές του 1880 και επί της αρχιερατείας του Μητροπολίτου Μαρωνείας Ιερωνύμου Γοργία είχε ιδρυθεί και λειτουργούσε η αρχικώς εκτατάξια και έπειτα επτατάξια **«Αστική Σχολή Αρρένων ή Αρρεναγωγείον»**, το άλλως πως λεγόμενο **«Σχολαρχείον»**, με τέσσερις τάξεις στοιχειώδους εκπαίδευσως και τρεις τάξεις μέσης εκπαίδευσως, η οποία εστεγάζετο σε σωζόμενο μέχρι και σήμερα οίκημα, όπου κατά τα νεώτερα έτη φιλοξενήθηκε επί δεκαετίες το Γυμνάσιο Θηλέων Κομοτηνής, το Ανοιχτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ) και σήμερα το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ), και το νεοϊδρυθέν 5^ο Γυμνάσιο Κομοτηνής (2020-2021) το οποίο αρχικώς είχε παραχωρήσει ως δωρεά, κατά το έτος 1880, ο ευεργέτης της Κομοτηνής Δημήτριος Σίντος για την εκπαίδευση των αρρένων και των δύο τότε χριστιανικών κοινοτήτων (συνοικιών) της πόλεως Γκιουμουλτζίνης. Σημειωτέον δε ότι κατά το έτος 1908 μετεγκατεστάθη από την συνοικία (ενορία Παναγίας) του Βαρωσίου το Κεντρικό Ελληνικό Παρθεναγωγείο της πόλεως στο συγκεκριμένο οικοδόμημα του ευεργέτου Δημητρίου Σίντου, απ' όπου προηγουμένως είχε μετεγκατασταθεί και λειτουργήσει για πρώτη χρονιά (1908) η Αστική Σχολή Αρρένων στο νεόδμητο και επιβλητικό κτίριο το οποίο είχε ανεγείρει εκ θεμελίων (1906-1908) στην συνοικία του Βαρωσίου ο μέγας φιλογενής και φιλοπρόοδος ευεργέτης της πόλεως Γκιουμουλτζίνης Νέστωρ Τσανακλής, οπότε έκτοτε ονομάσθηκε **«Τσανάκλειος Σχολή Αρρένων»**. Επίσης στην χριστιανική συνοικία του **«Αγίου Γεωργίου»** και συγκεκριμένα στον προαύλιο χώρο του ομώνυμου ιστορικού μεταβυζαντινού ναού σώζεται και διατηρείται ανακαινισμένο, σε

πολύ καλή κατάσταση μέχρι και σήμερα, το 2^ο Ελληνικό Νηπιαγωγείο της περιόδου της οθωμανοκρατίας στην πόλη της Γκιουμουλτζίνης, το οποίο για πρώτη φορά λειτούργησε, όπως μαρτυρείται στην υπάρχουσα εντοιχισμένη κτητορική του επιγραφή, κατά το έτος 1882, ύστερα από την δωρεά του οικήματος αυτού από τον Ηπειρώτη ευεργέτη και μόνιμο κάτοικο Κομοτηνής, Χατζηκωνσταντή Ζωΐδη.

Μία ιδιαίτερος πολύτιμη έγγραφη ιστορική πηγή περί της επικρατούσης εκπαιδευτικής καταστάσεως στις εν Δυτική Θράκη Ελληνορθόδοξες Κοινότητες είναι και η εν έτει 1907 υπηρεσιακή έγγραφη *«Αναφορά-Έκθεση του Καθηγητού Γυμνασίου Αδριανουπόλεως Χ. Σκαλισιάνου ενεργήσαντος επιθεώρησιν Ελλην. Σχολείων περιοχών Δεδεαγάτς και Γκιουμουλτζίνης»*, την οποία υπέβαλε αρμοδίως στο εν Αδριανουπόλει Β. Προξενείο.

Στην εν λόγω έγγραφη Αναφορά-Έκθεση του Καθηγητού Χ. Σκαλισιάνου, υπό ημερομηνία 20 Ιανουαρίου 1907, η οποία συντάχθηκε πριν ακόμη ολοκληρωθεί η ανέγερση της επταταξίου Αστικής Σχολής Αρρένων από τον μεγάλτιμο ευεργέτη Νέστορα Τσανακλή, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην εσωτερική εκπαιδευτική λειτουργία των Ελληνορθόδοξων Σχολών Γκιουμουλτζίνης, στο ωρολόγιο πρόγραμμα, στο επίπεδο του εκπαιδευτικού προσωπικού, καθώς επίσης στις εγγενείς εκπαιδευτικές ελλείψεις και στις αδυναμίες του εκπαιδευτικού συστήματος και των ακολοθουμένων εκπαιδευτικών μεθόδων κατά την διδασκαλία των μαθημάτων.

Ο Καθηγητής Χ. Σκαλισιάνος διά της γραφής του παρέχει μία αξιόπιστη ιστορική μαρτυρία για την επικρατούσα κοινοτική και εκπαιδευτική κατάσταση στην παλαιά και ιστορική ελληνορθόδοξη κοινότητα Γκιουμουλτζίνης, την οποία καταγράφει ως εξής: *«Ανεχώρησα την επομένην 5 Νοεμβρίου εκ Δεδεαγάτς και έφθασα εις Γκιουμουλτζίναν. Κατηρθύνθην αμέσως εις την Μητρόπολιν, ένθα εύρον τον Γεν. Αρχιερατικόν Επίτροπον του Αγίου Μαρωνείας οικονόμον κ. Ν. Σακελλαρίδην, και συνεννοήθην μετ' αυτού διά την επιθεώρησιν των σχολείων της επαρχίας. Την επομένην μετέβην κατά πρώτον εις το Παρθεναγωγείον συνοδευόμενος υπό του Αρχιερατικού Επιτρόπου και παρηκολούθησα την εν αυτώ διδασκαλίαν, και είτα εις το Αρρεναγωγείον.*

Το Παρθεναγωγείον Γκιουμουλτζίνης είναι αστική σχολή εξατάξιος, εν η φοιτώσι 121 μαθήτριά και διδάσκουσι τέσσαρες διδασκάλισσαι εν όλω. Τα Ελληνικά διδάσκονται καλώς εν απάσαις ταις τάξεσιν, η ανάγνωσις των μαθητριών είναι λογική και καθαρά, αλλ' η λεπτολογία και μέχρι σχολαστικότητος πολλάκις επανάληψις ξηρών κανόνων της γραμματικής και των εξαιρέσεων αυτών, εν ταις ανωτέραις ιδία τάξεσιν, απορροφά το πλείστον του χρόνου του προωρισμένου διά την διδασκαλίαν της γλώσσης. Συνέστησα όθεν εις την διευθύντριαν προ πάντων Δα Σοφίαν Αργυρίου, όπως διά πρακτικωτέρας διδασκαλίας της γλώσσης υποβοηθή την αυτενέργειαν των μαθητριών της προς έκφρασιν των διανοημάτων αυτών γραπτώς και προφορικώς σχηματίζουσα μετ' αυτών λέξεις και φράσεις, αφορμήν λαμβάνουσα εκ των λέξεων και φράσεων των εν τω καθημερινώ μαθήματι απαντωσών και ούτω ου μόνον αυξάνη τον γλωσσικόν αυτών πλούτον, αλλά και ασκή την κρίσιν αυτών. Το μάθημα της Ιστορίας διδάσκεται πλημμελέστατα. Το διδακτικόν βιβλίον της ιστορίας και των τεσσάρων ανωτέρων τάξεων υπό Κωνσταντινίδου εκδεδομένων εν Κων/πόλει περιέχει ύλην παν άλλο ή εποικοδομητικήν της εθνικής αγωγής. Το διά την έκτην τάξιν προωρισμένον επί παραδείγματι περιέχει εν εκτάσει την ιστορίαν των διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, την δε ιστορίαν του Μεσαιωνικού Ελληνισμού και την των νεωτέρων χρόνων παρέρχεται εν σιγή. Περί δε της

ιστορίας του αγώνος, ως εβειαιώθην, ουδέ νύξι γίνεται υπό των διδασκουσών, αφού και αύται δεν εδιδάχθησαν ταύτην, ότε εφοίτων εν ταις Ανωτέροις Παρθεναγωγείοις.

Εάν δε εις τας ελλείψεις ταύτας προστεθή και η παντελής έλλειψις ιστορικών και γεωγραφικών χαρτών, ευκόλως δύναται τις να συλλάβη την εικόνα του ασυναρτήτου και πλημμελούς της διδασκαλίας του σπουδαιοτάτου τούτου διά την εθνικήν αγωγήν μαθήματος. Ίνα αρθή οπωσδήποτε το άτοπον τούτο, προέτεινα εις τον διευθυντήν του εκεί Αρρεναγωγείου κ. Ξυλάνην και εδέχθη προθύμως να διδάσκη αυτός εν ταις δύο ανωτέραις τάξεσιν συγχρόνως το μάθημα της ιστορίας του Μεσαιωνικού Ελληνισμού, το δε δεύτερον εξάμηνον και της του αγώνος δις της εβδομάδος, την δε έλλειψιν των χαρτών ανέλαβε να πληρώση αμέσως ο Υποπρόξενος Ξάνθης κ. Α. Άννινος, εις ου την προξενικήν δικαιοδοσίαν υπάγεται η Γκιμουλτζίνα.

Το διδάσκον προσωπικόν εν τω Παρθεναγωγείω τούτω φαίνεται φιλοτιμότατον και φιλοπονώτατον, αι δε παρατηρηθείσαι εν τη διδασκαλία αυτού ελλείψεις προέρχονται μάλλον εκ της παντελούς μέχρι τούδε ελλείψεως αρχής εποπτεούσης και χειραγωγούσης αυτό, εις την εκτέλεσιν του δυσχερούς αυτού έργου.

Το δ' Αρρεναγωγείον είναι επτατάξιος αστική σχολή, ης η Α' τάξις είναι ηνωμένη μετά του εν συνοικία του Αγίου Γεωργίου νηπιαγωγείου. Εν ταις εξ ταύταις τάξεσιν (Β'-Ζ') φοιτώσιν 154 μαθηταί και διδάσκουσιν 6 διδάσκαλοι, ων ο εις εκτελεί και επιμελητού καθήκοντα. Άριστα υπό πάσαν έποψιν φαίνεται λειτουργούν το σχολείον τούτο. Ο διευθυντής αυτού Ν. Ξυλάνης και το καθήκον του ως διδάσκαλος άριστα επιτελεί και, έμπλεως αυτός ενθουσιασμού προς τα εθνικά ιδεώδη, κατώρθωσεν ου μόνον τους μαθητάς αυτού να φρονηματίση, αλλά και επί της λοιπής κοινωνίας εθνικώς να επιδράση, απολαύων ούτω γενικής εκτιμήσεως και γινόμενος εισηγητής και πρωτεργάτης παντός εθνικού έργου. Και οι λοιποί διδάσκαλοι του σχολείου Αλέξ. Χαρακόπουλος, Σοφ. Κομνηνός, Κ. Ζαμβρέκας και Κ. Πλικιάδης και ο παιδονόμος Π. Φραγκούλης εκτελούσιν επίσης καλώς και ελληνοπρεπώς το καθήκον των. Ο τελευταίος ούτος φαίνεται νέος ενθουσιώδης και αρειμάνιος, δυνάμενος να χρησιμοποιηθή ως διδάσκαλος και εθνικός κήρυξ, εις θέσιν μάλιστα επίκαιρον. Ευχής έργον δε θα ήτο, αν απεμακρύνετο της Γκιμουλτζίνης και διά τους ανωτέρω εκτεθέντας λόγους και διότι ήλθεν εις διάστασιν προς τους συναδέλφους του Πλικιάδην και Ζαμβρέκαν, ους, όντας από χαρακτήρος συντηρητικούς, δεν δύναται ν' ανεχθή.

Το οικοδόμημα του σχολείου τούτου, κείμενον εν τη ελληνικωτάτη συνοικία του Αγίου Γεωργίου, είναι ευρύχωρον και ευάερον και έχει περίβολον ευρύν κατάλληλον προς ίδρυσιν γυμναστηρίου, ώστε η εν τη συνοικία Μητροπόλεως υπό του μεγάλου ευεργέτου Νέστορος Τσανακλή οικοδομία του μεγαλοπρεπούς κτιρίου, εν ω μετ' ου πολύ εγκαθίσταται η σχολή, ελέγχεται ουχί ως απολύτως αναγκαία τοσούτω μάλλον καθ' όσον, μετατιθεμένης κατά το προσεχές έαρ της σχολής εις το νέον κτίριον, εξασθενεί η συνοικία του Αγίου Γεωργίου, ην μετά τόσης επιμονής εποφθαλμιώσιν οι Βούλγαροι. Ανάγκη όθεν να υποδειχθή εις τον ευεργέτην ότι δέον εις το μετ' ου πολύ κενοθησόμενον παλαιόν οικοδόμημα να ιδρυθή επαγγελματική σχολή προ πάντων προς μόρφωσιν αμπατζήδων, οίτινες θέλουσιν αντικαταστήσει και εκτοπίσει τους Βουλγάρους αμπατζήδες, τους μόνους Βουλγάρους κατοίκους Γκιμουλτζίνης. Αλλά και οικοτροφείον ηδύνατο να ιδρυθή εν αυτό διά τους εκ των περιχώρων μαθητάς τους φοιτώντας εις το σχολείον Γκιμουλτζίνης.

Καλώς επίσης λειτουργούσι και τα δύο εν τη πόλει νηπιαγωγεία, ιδία το εν τη συνοικία Μητροπόλεως, διευθυνόμενον υπό της Κας Φ. Τσακίρη, πτοχιούχου του Αρσακείου Αθηνών. Επίσης καλώς λειτουργεί και το εν τη συνοικία Αγ. Γεωργίου παράρτημα της σχολής διευθυνόμενον υπό της Δος Ιουλίας Θεοχάρους, αποφοίτου του Ζαπτείου Αδριανουπόλεως.

Εν γένει τα σχολεία της πόλεως Γκιμουλτζίνης εκτελούσιν καλώς τον προορισμόν των, αι δε παρατηρηθείσαι ελλείψεις εν τω Παρθεναγωγείω ιδία, πεί ων ανωτέρω διέλαβον, ως και τινες άλλαι δευτερευούσης σημασίας, ων την πλήρωσιν, εύκολον ούσαν, συνέστησα τοις αρμοδίοις και ως βεβαίαν θεωρώ, οφείλονται προ πάντων εις την παντελή μέχρι τούδε έλλειψιν επιθεωρήσεως εκ μέρους ειδικού περί τα τοιαύτα ανδρός, όστις θα χειραγώγει το άλλως φιλότιμον διδάσκον προσωπικόν εις την οδόν του καθήκοντος και θα ενίσχυεν αυτό εις την εκπλήρωσιν του υψηλού αυτού προορισμού».

Υ.Γ.: Το παρόν ιστορικό κείμενο αφιερούται ευλαβώς στην ιερά και άληστο μνήμη των κατά καιρούς φιλοπρόοδων, φιλογενών και φιλοπάτριδων ευεργετών και δωρητών καθώς και των Διδασκάλων και Διδασκαλισσών στα Ελληνικά Εκπαιδευτήρια της ιστορικής και παλαιφάτου Ελληνορθοδόξου Κοινότητας Κομοτηνής (Γκιουμουλτζίνης).